

פתרון בחינת הבגרות באזרחות, יחידת לימוד אחת, מועד קיץ 2007

שאלונים: 141, 034103

מוגש על-ידי: שמואל הירש, רענן נוימרק ונעמי בלנק

מורים לאזרחות ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון

על הנבחן לענות על שאלה אחת מבין השאלות 1-2

שאלה מספר 1

זיהוי: הזכות שבשמה תבע מנהיג הפועלים את חבר הכנסת, היא **הזכות לשם טוב**.
הסבר: הזכות לשם טוב היא זכותו של אדם, ששמו לא ייפגע באמצעות פרסום, שאין בו מן האמת.
ביסוס: מנהיג הפועלים תבע לדין את חבר הכנסת בטענה שכינה אותו "גזען", שדבריו אינם נכונים ושהם פגעו במעמדו בקרב ציבור הפועלים, בהתבסס על הזכות לשם טוב.

זיהוי: סוג החסינות שבגללה דחה בית המשפט את התביעה היא **חסינות**

עניינית/מהותית.

הסבר: חסינות עניינית מגנה על חבר הכנסת מאחריות פלילית או אזרחית, כאשר פעל למען מילוי תפקידו ובמסגרת מילוי תפקידו כחבר כנסת.
ביסוס: בית המשפט דחה את התביעה של מנהיג הפועלים בנימוק, שחסינות חברי הכנסת מגינה עליהם מפני תביעות הנוגעות לביטוי הדעות שהם אמורים לייצג. בית המשפט התבסס בפסיקתו על כך שלחבר הכנסת חסינות עניינית.

שאלה מספר 2

זיהוי: הזכות של התלמיד שנפגעה, לפי טענתו, היא **הזכות לחינוך**.

הסבר: הזכות לחינוך היא אחת מהזכויות החברתיות הקובעות, כי זכותו של אדם לרכוש השכלה, כדי שיוכל לרכוש מידע וכן מיומנויות אישיות וחברתיות, שיאפשרו לו לספק את צרכיו בעתיד ולהיות אזרח עצמאי.

ביסוס: מנהל בית הספר השעה את התלמיד מלימודים, בשל העובדה שהתלמיד יצא לחופשה משפחתית במהלך שנת הלימודים, ללא קבלת אישור ממנהל בית הספר, ובכך פגע בזכותו של התלמיד לחינוך.

זיהוי: העיקרון הדמוקרטי שבשמו פעל מנהל בית הספר הוא **עיקרון שלטון החוק**.

הסבר: עיקרון שלטון החוק קובע, שבמדינה דמוקרטית רשויות השלטון וכל האזרחים במדינה כפופים לחוק, שמתקבל בדרך דמוקרטית. חובת הציות לחוק חלה באופן שווה על רשויות השלטון במדינה ועל אזרחיה.

ביסוס: בבדיקה שערך משרד החינוך התברר שמנהל בית הספר נהג כשורה, משום שתקנות משרד החינוך מתירות להעניש תלמיד בהשעיה מבית הספר. המנהל פעל בשמו של עיקרון שלטון החוק, שכן נהג בהתאם לתקנות משרד החינוך.

פרק שני

על הנבחן לענות על שלוש שאלות מבין השאלות 3-7

שאלה מספר 3

- היתרונות לממשלות המבוססות על קואליציה רחבה (על הנבחן לענות על שני יתרונות בלבד):
- א. קואליציה רחבה המתבססת על מספר רב של מפלגות מקטינה את תלותה של הממשלה בכל אחת מהשותפות הקואליציוניות הקטנות (המפלגות הקטנות).
 - ב. מאפשרת קיום יציב של הממשלה, קבלת החלטות וחקיקה בכנסת שכן, הקואליציה רחבה והאופוזיציה מצומצמת.
 - ג. קואליציה רחבה מחזקת את הלגיטימציה הציבורית של הממשלה.
 - ד. קואליציה רחבה מחזקת את השותפות וההסכמה הלאומית בנושאים שונים העומדים על סדר היום הציבורי.
 - ה. קואליציה רחבה מייצגת את המפלגות השונות המבטאות שסעים בחברה הישראלית. הישיבה המשותפת בקואליציה משקפת גישור על פני חלק משסעים אלה.

שאלה מספר 4

ההבדל בין פקודה בלתי חוקית בעליל לבין פקודה בלתי חוקית : החוק הצבאי מבחין בין פקודה **בלתי חוקית**, שהחייילים חייבים לציית לה. חייל אשר יסרב למלא פקודה בלתי חוקית יועמד לדין. לעומת זאת, לפקודה **בלתי חוקית בעליל** אסור לציית, ואם חייל יציית לפקודה הוא יועמד לדין. (דוגמה לפקודה בלתי חוקית- חיפוש בבית ללא צו על-פי פקודת המפקד. דוגמה לפקודה בלתי חוקית בעליל- פקודה שנתנה לחיילי משמר הגבול בפרשת כפר קאסם).

שאלה מספר 5

דוגמאות לעירוב הסמכויות בישראל :

דוגמה ראשונה- מעורבות הממשלה בסמכויות הכנסת-

א. למרות שהכנסת היא הגוף המחוקק, רוב הצעות החוק מגיעות דווקא מהממשלה. בנוסף, זוכה הממשלה לתמיכה בהצעות החוק שלה בכנסת, שכן בגלל הקואליציה יש לה רוב בכנסת.

ב. החקיקה הראשית מתבצעת ע"י הכנסת, אך הממשלה יכולה לחוקק חקיקת משנה.

דוגמה שנייה- מעורבות הכנסת בסמכויות הממשלה-

למרות שהממשלה היא הרשות המבצעת, יש לכנסת סמכות לחוקק חוקים שיש בהם משמעות ביצועית. לדוגמה : הצעת חוק של הכנסת שהתקבלה להעלות את עצמותיו של הרצל לארץ.

בידי הכנסת מספר אמצעים להגביל את כוחה של הממשלה :

- הצבעת אי-אמון.
- הצבעה על תקציב המדינה.
- הזמנת שרים לוועדות הכנסת לצורך דיווח.

שאלה מספר 6

התנאים לקיומה של מדינה ריבונית (על הנבחן להתייחס לשני תנאים בלבד):

מדינה ריבונית- היא יחידה ארגונית שבה מתקיימים ארבעה תנאים:

1. טריטוריה מוגדרת.
2. אוכלוסייה הכוללת רוב של אזרחים ומיעוט של תושבים שאינם אזרחים. כל מדינה קובעת את התנאים לקבלת האזרחות ואת הזכויות והחובות של כל אזרח ואזרח.
3. שלטון- שולט על הטריטוריה ועל האוכלוסייה.
4. עצמאות- המדינה עצמאית בניהול ענייני הפנים והחוץ שלה, ללא כל התערבות מצד הסביבה.

שאלה מספר 7

הכללים שנקבעו בחוק כדי להבטיח את מימוש הזכות להליך הוגן (על הנבחן להתייחס לשני כללים בלבד):

1. לא ייערך חיפוש בביתו של אדם ללא צו של שופט.
2. מעצרו של אדם ע"י המשטרה מוגבל ל- 24 שעות. העצור יובא לבית משפט להארכת מעצרו.
3. אין להעניש אדם במאסר או בקנס ללא משפט.
4. ניתן לאדם להתגונן בצורה טובה רק אם ידע במה הוא מואשם. כתב התביעה מפרט ראיות וחשדות נגדו. מכאן, שבשלב ראשון של החקירה, זכותו של החשוד להכיר את כתב התביעה וכך לדעת במה הוא מואשם, כדי שיוכל להתגונן.
5. כל חשוד זכאי להגנה ולייצוג משפטי ע"י עו"ד.
6. זכותו של הנאשם למשפט פומבי במטרה למנוע עבירה על החוק. כדי שהצדק לא רק ייעשה אלא גם ייראה.
7. המשפט יתקיים בפני שופטים בלתי תלויים.
8. כל אדם יכול לעתור לרשויות השיפוטיות כדי להתלונן על נזקים שנגרמו לו מצד רשות שלטונית או ע"י אדם או גוף אחר.

על הנבחן לענות על שאלה אחת מבין השאלות 8-9

שאלה מספר 8

הסיבות להנהגת דמוקרטיה עקיפה ולא ישירה (על הנבחן להתייחס לשתי סיבות בלבד):

- א. גודל האוכלוסייה במדינות מודרניות אינו מאפשר טכנית קיום של דיון משותף וקבלת החלטות בין האזרחים כולם.
- ב. המדינה המודרנית צריכה להתמודד עם בעיות מורכבות, הדורשות מיומנות וידע מקצועי. הציבור בדרך כלל חסר כישורים הדרושים לקבלת החלטות בנושאים מורכבים וסבוכים.
- ג. הציבור בדרך כלל מעדיף להתרכז בחיי היום-יום ולא להתערב בקבלת החלטות פוליטיות. ברוב המדינות המודרניות הציבור אינו מכיר את המערכת הפוליטית, אינו מתעניין בה ו/או מעורב בה ולכן, מעדיף לבחור את נציגיו לרשות השלטונית.

הדמוקרטיה העקיפה מממשת את עקרון שלטון העם כך:

שלטון העם הוא אחד מהעקרונות הבסיסיים בדמוקרטיה וההכרחיים לקיומה. שלטון העם הוא ביטוי לריבונות העם, לכך שהעם הוא הריבון ומקור כל הסמכות במדינה. בדמוקרטיה עקיפה המדינה אינה מתנהלת על ידי העם ישירות, אלא באמצעות נציגיו הנבחרים לפרלמנט, לממשלה ולמוסד הנשיאות. הנציגים נבחרים על ידי העם אחת לתקופה הקבועה בחוק, מחויבים בדיווח שוטף על פעילותם ונמצאים בביקורת מצד גופי ביקורת פורמאליים ובלתי פורמאליים.

שאלה מספר 9

בעד ונגד חוקה.

דעה התומכת בחוקה בישראל:

החוקה משקפת את הרצון המשותף ואת הנכונות לחיות יחד ותהווה גורם המגבש את החברה ומצמצם את הפירוד. כל מדינה צריכה לקבוע מערכת כללים משותפת, הקובעת את התכנים והעקרונות על פיהם רוצים בני האדם לחיות יחד.

דעה המתנגדת לחוקה:

תורת ישראל היא הבסיס לחיי העם היהודי. היא המסדירה את ענייני האדם, את ענייני העם והמדינה ולכן אין צורך בחוקה הכתובה בידי אדם. חוקה הכתובה בידי אדם עלולה לסתור את תורת ישראל. גם אם היא מזדהה עם תורת ישראל, היא מיותרת.

המאפיינים של "חוקי יסוד" (על הנבחן להתייחס למאפיין אחד בלבד):

- 1. תוכן**- חוקי היסוד מבטאים את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. חוקי היסוד בתוכם מתייחסים לחלוקת רשויות השלטון, לסמכויותיה של כל רשות, מגבלותיה ומבטיחים את זכויות האדם והאזרח ואת זכויות המיעוט.
- 2. צורה**- בכותרת החוק יופיעו המילים: "חוק יסוד". לדוגמה- חוק יסוד: חופש העיסוק. בחוק יסוד לא יצוין תאריך החקיקה, מאחר וחוק היסוד אמור להוות חלק ממסמך שלם, הוא החוקה, ולא יחול לגביו הכלל, שחוק מאוחר מבטל חוק מוקדם באותו נושא.
- 3. מעמד**- במעמד חוקי היסוד אמורים להיות בעלי מעמד משפטי גבוה, לעמוד מעל חקיקה שוטפת רגילה. מעמד העל נוצר באמצעות שריון סעיפי החוק ופסקת הגבלה. בפועל, חוקי היסוד התקבלו בהליך חקיקה רגיל.

פרק שלישי

על הנבחן לבחור באחד מהקטעים ולענות על שתיים מהשאלות הקשורות לקטע שבחר

שאלה מספר 10- קטע 1

זיהוי: הזכות שבשמה פסק בג"ץ בעתירה לקיום העצרת, היא **הזכות לחופש הביטוי**. **הסבר:** זכות זו פירושה, שבמדינה דמוקרטית לכל אדם יש זכות להביע את אמונותיו, דעותיו ורגשותיו בדרכים מגוונות.

ביסוס: בג"ץ קבע שהמדינה חייבת לממש את זכותם של האזרחים לערוך עצרות, גם כשהדבר כרוך בהוצאה כספית גדולה, בהתבסס על הזכות לחופש הביטוי.

זיהוי: העיקרון הדמוקרטי שבשמו פסק בג"ץ הוא עיקרון **הפרדת הרשויות/הגבלת השלטון**.

הסבר: במדינה דמוקרטית יש להפריד בין הרשות המבצעת, המחוקקת והשופטת, כדי למנוע ריכוז עוצמה רבה מדי בידי אחת הרשויות.

ביסוס: "בג"ץ פסק שחברי הכנסת הם שצריכים לקבוע בחוק באיזו מידה המדינה חייבת לממש זכויות חברתיות, ועד שהם יעשו זאת לא יוכל בית המשפט להכריע בעניין זה". בטענה זו מביע בית המשפט את עמדתו, שאל לה לרשות השופטת לפסוק בעניינים הנתונים לסמכותה של הרשות המחוקקת, ובכך בא לידי ביטוי עיקרון הפרדת הרשויות/ הגבלת השלטון.

אפשרות נוספת לסעיף זה:

זיהוי: העיקרון הדמוקרטי שבשמו פסק בג"ץ הוא עיקרון שלטון העם.

הסבר: עיקרון שלטון העם פירושו שהעם הוא מקור הסמכות במדינה והוא בוחר נציגים השולטים בשמו ולמענו.

ביסוס: "בג"ץ פסק שחברי הכנסת הם שצריכים לקבוע בחוק באיזו מידה המדינה חייבת לממש זכויות חברתיות, ועד שהם יעשו זאת לא יוכל בית המשפט להכריע בעניין זה". בטענה זו מביע בית המשפט את עמדתו, שהעם הוא הריבון במדינה והוא מממש את ריבונותו, באמצעות נציגיו הנבחרים בכנסת.

שאלה מספר 11 - קטע 1

שתי העמדות בוויכוח בשאלת מימושן של הזכויות החברתיות הנזכרות בקטע הן: הגישה לפיה **אין המדינה מחויבת להעניק זכויות חברתיות לאזרחיה**, והגישה לפיה **המדינה מחויבת להעניק זכויות חברתיות לאזרחיה**.

ביסוס לעמדה הראשונה: "משרד הבריאות השיב שהשתתפותו בהוצאות הטיפול הרפואי של האזרחים נתונה לשיקול דעתו בלבד, והמדינה אינה מחויבת לממש זכויות מסוג זה". לפי גישה זו המדינה הדמוקרטית אינה מחויבת להעניק זכויות חברתיות לאזרחיה.

ביסוס לעמדה השנייה: "לדעתי, המדינה מחויבת לממש באותה מידה גם את הזכות לטיפול רפואי וגם את הזכות לערוך עצרות". עמדה זו של הכותב מבטאת את הגישה לפיה למדינה הדמוקרטית יש מחויבות לכלל אזרחיה, ובהם היסודות החלשים בחברה, ועליה לפעול לצמצום פערים חברתיים- כלכליים, בין השאר באמצעות הענקת זכויות חברתיות.

שאלה מספר 12 - קטע 1

זיהוי: הגישה החברתית-כלכלית של הממשלה, כפי שכותב המאמר מציג אותה, היא **הגישה הליברלית**.

הסבר: הגישה הליברלית היא גישה המדגישה את הפרט וחירותו. בהתאם לגישה זו, המדינה הדמוקרטית אינה צריכה להתערב בתחומי הכלכלה והחברה ואין זה תפקידה של המדינה לפעול לצמצום פערים חברתיים-כלכליים. **ביסוס:** "לדעתי, המדינה חייבת לממש באותה מידה גם את הזכות לטיפול רפואי וגם את הזכות לערוך עזרות. לצערי, כיום הממשלה מעודדת תחרות חופשית בכלכלה, על חשבון צימצום הפערים הכלכליים בחברה". דברים אלה של מחבר המאמר מבטאים את הגישה הליברלית, המעודדת כלכלה חופשית ואינה פועלת לצמצום פערים כלכליים-חברתיים.

שאלה מספר 13 - קטע 2

זיהוי: **לאומיות פוליטית**.

הסבר: לאומיות פוליטית מבוססת על מרכיבים שהינם פרי בחירה, כמו: ערכים פוליטיים דמוקרטיים, זכויות האדם ובכללן הזכות לשוויון. הלאומיות הפוליטית מדגישה את מרכיב הזהות האזרחי על חשבון מרכיב הזהות הלאומי-אתני. מדינה בה הלאומיות הפוליטית היא הדומיננטית, קרויה מדינת לאום פוליטית. **ביסוס:** בקטע הראשון מציג הכותב את עמדותיהן של קבוצות בחברה הישראלית, הטוענות שאי אפשר לקיים את מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית ולהגדירה בו זמנית כיהודית. לטענתן של קבוצות אלו, עצם הגדרתה הפורמאלית של מדינת ישראל כמדינת לאום יהודית, מפלה את הערבים לרעה. גם המבנה המוסדי-חוקי של המדינה הוא אי שוויוני כלפי האוכלוסייה הערבית. כך למשל רק יהודים יכולים להגר למדינת ישראל והמוסדות הציוניים השונים משרתים רק יעדים ומטרות ציוניות.

זיהוי: **לאומיות אתנית**.

הסבר: לאומיות אתנית מבוססת על מרכיבים שאינם פרי בחירה, כמו: שפה, מורשת, היסטוריה, דת ומוצא אתני משותף. מדינה בה הלאומיות האתנית היא הדומיננטית, נקראת מדינת לאום אתנית. במדינה זו ניתנת עדיפות חוקית וסימבולית לבני הרוב הלאומי על פני קבוצות מיעוט לאומיות.

נימוק: עמדתו של מחבר הקטע מתנגדת לדעתן של אותן קבוצות, הטוענות כי לא ניתן לשלב בין קיומה של המדינה כמדינה יהודית לבין הגדרתה כדמוקרטיה. הלאומיות והדמוקרטיה אינן מנוגדות זו לזו, אלא הן משולבות זו בזו וזכותו של העם היהודי לעצב במדינת לאום ריבונית משלו את זהותו הלאומית.

שאלה מספר 14 - קטע 2

ביחס לקבוצות השונות המתנגדות להגדרתה של ישראל כמדינה יהודית.

זיהוי: עיקרון השוויון.

הסבר: עיקרון השוויון קובע, שמדינה דמוקרטית היא מדינה המעניקה שוויון זכויות אזרחי לכל אזרחיה ללא הבדל דת, גזע ומין.

נימוק: הקבוצות השונות, המתנגדות להגדרתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית טוענות כי הגדרה זאת מפלה לרעה את אזרחיה הלא יהודים של המדינה. לכן, קבוצות אלו רוצות להגדיר מחדש את אופייה של המדינה כמדינה דמוקרטית ללא סממנים יהודיים בכלל.

ביחס לעמדתו של מחבר הקטע:

זיהוי: עיקרון הכרעת הרוב.

הסבר: עיקרון הכרעת הרוב פירושו שבדמוקרטיה ההכרעות מתקבלות בהצבעה ומשקפות את הרצון של רוב האוכלוסייה.

נימוק: "גם אם המיעוט אינו מוכן לקבל זהות זאת ורואה בה גורם הפוגע ביכולתו להשפיע על עיצוב דמותה של המדינה". הכותב קובע, כי היהודים, שהם הקבוצה הגדולה במדינה, רשאים לעצב את זהותה הלאומית של המדינה גם אם המיעוט מתנגד לדבר, ובכך בא לידי ביטוי עיקרון הכרעת הרוב.

שאלה מספר 15 - קטע 2

זיהוי: מדיניות העדפה מתקנת.

הסבר: מתן יחס מועדף לתקופה מוגבלת, לקבוצה שהמדינה קיפחה בעבר, במטרה לצמצם את הפער בין קבוצה זו לשאר האוכלוסייה.

ביסוס: במקרה שלפנינו טוען הכותב, שעל המדינה להגביר את השוויון בין הרוב היהודי לקבוצות המיעוט שקופחו בעבר על ידי הגדלת התקציב הניתן לקבוצות המיעוטים לפרק זמן קצוב.

פרק רביעי

על הנבחן לענות על שתי שאלות מבין השאלות 16-19

שאלה מספר 16

זיהוי: זהות אזרחית.

הסבר: מרכיב הזהות האזרחית מדגיש את שייכותו של האדם למדינה. מי שמדגיש את שייכותו האזרחית, מגדיר עצמו ישראלי, ובכך הוא מבליט את זיקתו למדינת ישראל.

ביסוס: בנם של העובדים הזרים חש הזדהות עם מדינת ישראל. הוא חש כי העובדה שהתחנך במערכת החינוך הישראלית והזדהותו עם המדינה מחייבים אותו לתרום למדינה ולמלא אחר חובתו האזרחית ולשרת בצה"ל.

שאלה מספר 17

זיהוי: בחירות כלליות.

הסבר: בחירות כלליות- כל האזרחים רשאים להשתתף בבחירות למוסדות הנבחרים ללא הבדל דת, גזע, מין ולאום.

ביסוס: במקרה שלפנינו טענו ארגוני הנכים, כי חוסר הנגישות לקלפיות בעטיים של מכשולים פיסיים, מונעת מהם להשתתף בהליך הבחירות ובכך קבוצה שלמה של אזרחים אינה משתתפת בבחירות. עובדה זו פוגעת בכלליות הבחירות הדמוקרטיות.

שאלה מספר 18

זיהוי: אחריות ממשלתית- אחריות משותפת.

הסבר: אחריות ממשלתית היא אחריותם הכוללת של כל אחד מהשרים למדיניות הממשלה. שר חייב לקחת אחריות על מדיניותה הכוללת של הממשלה גם אם אינו מסכים לה. אם אינו מסכים עמה, עליו להתפטר. שר החבר בממשלה אינו יכול להצביע נגד הממשלה בכנסת, אם ברצונו להתנגד למדיניות הממשלה, חובה עליו להתפטר מחברותו בה.

ביסוס: השר פוטר משום שהצביע נגד מדיניות הממשלה בנושא התקציב. מהרגע שהממשלה אישרה את הצעת התקציב, חייב השר להצביע בעד הצעת חוק התקציב בכנסת. לראש הממשלה הזכות לפטר שר שמצביע נגד תקציב המדינה, כדי לממש את האחריות הממשלתית.

שאלה מספר 19

זיהוי: מעצר מנהלי.

הסבר: מעצר מנהלי הוא מעצר שבו מחזיקים אדם בכפייה, כל זאת על סמך חשדות בלבד וללא הגשת כתב אישום. זהו מעצר המתבצע ללא משפט ומכאן שמעצר זה פוגע בזכות להליך משפטי הוגן. המעצר המנהלי נועד לסכל כוונה לפגוע בביטחון המדינה במחיר פגיעה קשה בזכויות העצור. מעצר מנהלי עומד תחת הפיקוח של בית המשפט.

רק בית המשפט הוא שרשאי להאריך את מעצרו המנהלי של אדם מעבר לשישה חודשים.

ביסוס: שר הביטחון הורה לעצור מנהיגי קבוצה קיצונית ללא משפט למשך שישה חודשים. האמצעי ששר הביטחון הורה על הפעלתו, הוא מעצר מינהלי.